

Sposoby konceptualizacji pojęcia 'miłość' w języku dzieci i młodzieży

Słowo *miłość* trudno jednoznacznie zdefiniować, jest ono bowiem pojęciem złożonym i wieloznacznym. Spośród wielu definicji miłości, jakie odnotowane są w słownikach, odnaleźć można jeden wspólny, powtarzający się, charakterystyczny dla wszystkich składnik, jest nim hiperonim **uczucie**¹. W ujęciach słownikowych proponuje się co najmniej kilka polisemicznych definicji wyrazu *miłość*. Pojęcie to rozumiane jest przede wszystkim w kategorii UCZUCIA.

Celem artykułu jest próba określenia sposobów konceptualizacji pojęcia 'miłość' w języku dzieci i młodzieży. Artykuł ten jest rezultatem badań nad rozumieniem i wartościowaniem pojęcia 'miłość' przez dzieci i młodzież prowadzonych w roku 2001/2002 wśród uczniów trzech bydgoskich szkół: podstawowej, gimnazjum i liceum ogólnokształcącego, tj. uczniów w wieku od 12 do 18 roku życia². Sposoby rozumienia miłości zdeterminowane są w znacznym stopniu przez dwie zmienne socjolingwistyczne: wiek i płeć. Czynniki te mają istotny wpływ na dobór odpowiednich środków językowych, po które dzieci i młodzież sięgają w celu werbalizacji pojęcia 'miłość'. Złożoność i wieloaspektowość językowego obrazu miłości zasadniczo jest wprost proporcjonalna do wieku respondentów³.

Mając na celu badanie konceptualizacji pojęcia 'miłość' w języku dzieci i młodzieży, należy w sposób ogólny przywołać założenia lingwistyki kognitywnej. Podstawowym zainteresowaniem kognitywistów są pojęcia istnie-

---

¹ Zob. hasło *miłość* w najnowszych opracowaniach leksykograficznych: SWJP [1996], MSJP [1997], PSWP [1999], NSJP [2002].

² Badani w tym wieku są na etapie krystalizowania własnej hierarchii wartości, tworzą indywidualne podstawy aksjologiczne. Rozważania dotyczące miłości budzą w tym okresie (zwłaszcza w wieku 14-18 lat) wyraźny oddźwięk emocjonalny i uczuciowy oraz wywołują wiele reakcji psychicznych [Żebrowska 1977, 722].

³ Analiza materiału badawczego pozwala stwierdzić, iż wyniki przeprowadzonych badań korespondują z badaniami, prowadzonymi przez R. Jedlińskiego wśród uczniów kończących szkołę podstawową [Jedliński 2000, 153-176]. Jedliński zauważa, iż uczniowie konceptualizują MIŁOŚĆ przede wszystkim w kategorii wartości moralnej, dlatego przypisują jej centralne miejsce w preferowanym systemie wartości. Nadto wartościują miłość przede wszystkim pozytywnie, rzadko zaś wskazują na jej konotacje negatywne (np. miłość może wyzwać zazdrość, kójarzy się z nienawiścią, ryzykiem, tragizmem). Miłość rozumiana jest przez respondentów przede wszystkim w kategorii psychologicznej, uczniowie interpretują ją jako uczucie. Rezultaty badań Jedlińskiego dowodzą więc, że młodzi ludzie wartościują miłość dodatnio oraz że stanowi ona wartość szczególnie cenną.

jące w umysłach użytkowników języka. Kognitywiści próbują omawiać i opisywać pojęcia zakotwiczone w umysłach ludzkich w powiązaniu z całym organizmem człowieka, a zwłaszcza z jego możliwościami percepcyjnymi. Głównym problemem, jakim zajmują się kognitywiści, jest analiza znaczenia wyrażen językowych. Znaczenie to bazuje na KONCEPTUALIZACJI, która rozumiana jest jako doświadczenie mentalne, obejmujące doświadczenia sensoryczne, procesy tworzenia nowych pojęć i wiedzę kontekstową. Znaczenie danego pojęcia charakteryzowane jest w odniesieniu do jednej lub wielu domen kognitywnych, odpowiadających *ramom, skryptom* czy też *modelom kognitywnym*. Stawia się więc znak równości między znaczeniem a konceptualizacją. Kognitywizm istotną rolę przypisuje definiowaniu pojęć za pomocą metafor [Lakoff, Johnson 1988, 107-108]. W przypadku konceptualizacji uczuć ważne miejsce zajmują teorie G. Lakoffa. Dowodzi on, że podstawę konceptualizacji uczuć stanowią WYIDEALIZOWANE MODELE KOGNITYWNE (tj. ICM-y). Z tej perspektywy uczucia można definiować jako stan świadomościowy, ujawniający się w przeżywaniu wartości i połączony z zaangażowaniem ciała⁴.

Swobodne wypowiedzi uczniów na temat: *Różne oblicza miłości* przyniosły wiele cennych informacji dotyczących sposobów konceptualizacji miłości. Analiza zgromadzonego materiału dowodzi, iż sposoby rozumienia miłości przez dzieci i młodzież stanowią przede wszystkim jeden profil pojęcia 'miłość': MIŁOŚĆ TO UCZUCIE. Uczniowskie sposoby konceptualizacji miłości zawierają się więc w tym profilu miłości, który definiuje to pojęcie jako UCZUCIE. Modelowo ujęte sposoby rozumienia tego pojęcia przez dzieci i młodzież są zatem profilami jednego ze znaczeń słownikowych.

Dzieci i młodzież wyróżniły kilkanaście rodzajów miłości, uznając je za wartościowe i ważne w życiu każdego człowieka. Najczęściej uczniowie rozumieją miłość jako uczucie dwojga osób płci przeciwnej. Wśród wymienionych rodzajów miłości na najwyższym miejscu w przyjętej przez dzieci i młodzież hierarchii wartości sytuuje się miłość rodzinna. Do niej uczniowie zaliczają następujące subkategorie: miłość rodzicielską, miłość między rodzeństwem, miłość dzieci do rodziców oraz miłość małżeńską. Nadto uczniowie zauważają istnienie miłości religijnej, rozróżniając jej dwa aspekty: miłość Boga do człowieka oraz miłość człowieka do Boga. Dzieci i młodzież wymieniają również miłość bliźniego, miłość przyjacielską, miłość do otaczającego świata, miłość ojczyzny oraz miłość własną. W obraz miłości wpisuje się również rozumienie jej w kategorii zainteresowania. Niestety, ograniczenia ramowe tego artykułu nie pozwalają przybliżyć i omówić wszystkich

---

⁴ Istotne znaczenie dla konceptualizacji uczuć mają również badania prowadzone przez A. Wierzbicką [1971] oraz I. Nowakowską-Kempną [1995]. W pracach poświęconych zagadnieniu konceptualizacji przyjmuje się, iż konceptualizacja uczuć obejmuje nazywanie uczuć, ich objawów, zachowań i towarzyszących im przeżyć.

wymienionych rodzajów miłości, dlatego też zaprezentujemy tylko niektóre oparte głównie na metaforze sposoby konceptualizacji tego pojęcia w języku dzieci i młodzieży.

Metafora nie jest wyłącznie środkiem stylistycznym czy ornamentem retorycznym. Uznano ją za najważniejszy i centralny składnik posługiwania się językiem, dowiedziono, że jest ona obecna w myślach i czynach człowieka oraz że wpływa na sposób postrzegania otaczającego świata [Lakoff, Johnson 1988, 25]. Myślenie metaforyczne, zwłaszcza odnoszące się do tak trudnego konceptualizacyjnie pojęcia, jak „miłość”, jest podstawowym komponentem języka naturalnego. Bez wątplenia dzieci i młodzież, pisząc o miłości, posługują się metaforami, jednak z językowego punktu widzenia istotny staje się fakt, do jakich metafor się odwołują, gdyż są one wyrazem ich doświadczenia. Poprzez dotarcie do jednostkowych, ale zarazem typowych, społecznych doświadczeń metafory pozwalają lepiej zrozumieć, jak dzieci i młodzież postrzegają tę kategorię leksykalną oraz jak o niej myślą [Kawatowska 2001, 83].

Analiza wypowiedzi dzieci i młodzieży na temat miłości ma na celu odzyskanie ukrytego w metaforach językowego obrazu miłości, nadto pozwala zbudować pewną grupę modeli (domen), które koncentrują się wokół jądra konceptualnego pojęcia ‘miłość’, jakim jest kategoria UCZUCIA. Część modeli jest wspólna dla większości emocji, co wynika z dużej łączliwości czasowników będących jądrem metafor, na których oparte są owe modele. Uporządkowano je w kolejności od najczęściej wykorzystywanych (najbardziej pojemnych) po te najbardziej specyficzne dla miłości: MIŁOŚĆ TO UCZUCIE, MIŁOŚĆ TO ŻYWA ISTOTA, MIŁOŚĆ TO WIĘŹ, MIŁOŚĆ TO SIŁA, MIŁOŚĆ TO SZALEŃSTWO/CHOROBA, MIŁOŚĆ TO DAR/PREZENT, MIŁOŚĆ TO POŻYWIEŃ/PICIE.

Dzieci i młodzież konceptualizują miłość przede wszystkim w kategorii UCZUCIA (por. *Miłość to najpiękniejsze uczucie*⁵ – dz., SP; *Miłość jest wspaiałym uczuciem* – chł., gimn.; *Miłość to bardzo wartościowe uczucie* – chł., LO; *Miłość to uczucie przyjemne dla każdego człowieka* – dz., LO). Interpretacja ta wskazuje na fakt, iż miłość jest pewnym stanem psychicznym człowieka, tym samym więc zdolni są do niej tylko ludzie, których cechą charakterystyczną jest możliwość „czucia”: X czuje miłość (por. *Miłość jest uczuciem, które przypisuje się tylko ludziom; Miłość jest uczuciem, jakie posiada i przekazuje człowiek*). W rozumieniu dzieci i młodzieży miłość to uczucie osobiste, które rodzi się w człowieku (por. *Miłość rodzi się we mnie; Prawdziwa miłość rodzi się bardzo powoli*), a więc porównują je do żywej istoty: MIŁOŚĆ TO ŻYWA ISTOTA [Jakubowicz 2000, 238]. Rozumienie miłości

---

⁵ Wypowiedzi pisane nie podlegały jakiegokolwiek korekcie, zachowujemy oryginalną pisownię i interpunkcję respondentów.

jako uczucia powstającego w człowieku, implikuje również jego kres (por. *Miłość rodzi się we mnie (...) umiera*). Niezależnie od adresata, do którego miłość bywa kierowana, przez dzieci i młodzież aksjologizowana jest dodatkowo. Uznawana jest więc za uczucie: *wspaniałe, najważniejsze, szlachetne, piękne*. Dzieci i młodzież rozumieją miłość również jako najwyższą, niekwestionowaną i niezwykle cenną wartość w życiu każdego człowieka, dlatego też najczęściej mówią o niej, używając przymiotników w stopniu najwyższym.

Metafory charakterystyczne dla miłości wiążą się z jej nastawieniem na drugą osobę. W odróżnieniu od wielu innych uczuć miłość zawsze istnieje w interakcji. Można, co prawda, mówić o miłości do otaczającego świata, ojczyzny czy wreszcie siebie samego, ale prototypowa miłość wymaga obecności drugiego człowieka i zakłada jego reakcję na okazywane uczucie. Od biciem tej sytuacji jest model miłości przedstawianej jako WIEŹ. Konceptualizacja miłości w kategorii WIEZI MIĘDZY LUDŹMI (kategoria społeczna) wpisuje się w ogólny model dla wszystkich uczuć-dyspozycji (długotrwałych), które organizują się wokół schematu wyobrażeniowego WIEZI. Tak rozumiana miłość łączy się z interpersonalnym charakterem tego uczucia. Już od najmłodszych lat dziecko odczuwa potrzebę utrzymania bliskości z rodzicami, a nadto dotyka różnych przedmiotów. Te pierwsze doświadczenia z dzieciństwa stają się podstawą rozumienia i konceptualizacji pojęcia „miłość” w kategoriach WIEZI. Relacje interpersonalne bardzo często charakteryzowane są za pomocą schematów WIEZI/WIEŻÓW. Już samo znaczenie leksemu *wieź* wskazuje na istniejący pomiędzy elementami struktury ZWIĄZEK. Dzieci i młodzież interpretują miłość jako więź, w przeciwieństwie jednak do przyjaźni, ograniczającą się do dwu osób (por. *Miłość to uczucie wiążące dwoje ludzi – dz., LO*; *Miłość łączy dwoje ludzi – dz., SP*). Zaś konstrukcje frazeologiczne typu:

*Połączeni więzami miłości,
Miłość łączy ludzi,
Miłość spaja ludzi*

potwierdzają opinię, że miłość odznacza się trwałym i silnym stosunkiem emocjonalnym pomiędzy osobami, które darzą siebie uczuciem miłości. Należy sądzić, że uczniowskie sposoby konceptualizacji miłości jako więzi dokonują się poprzez pryzmat indywidualnych doświadczeń, wiedzy potocznej oraz encyklopedycznej. W takim sposobie konceptualizacji miłość zespalająca ludzi, łącząca ich na wieki opisywana jest przede wszystkim za pomocą przymiotnika *głęboka* (por. *Miłość jest to głębokie przywiązanie*). Określenie to wskazuje na fakt, że uczucie miłości wypływa prosto z SERCA *experientera*, jest więc szczere i prawdziwe, zajmuje bowiem DNO *POJEMNIKA* na uczucia – SERCA, w którym przechowywane są najcenniejsze i największe uczucia.

Sytuowanie miłości w WYMIARZE PRZESTRZENI wyznaczonym przez pojęcia 'bliskości' i 'zbliżania się' pozwala podporządkować ten sposób konceptualizacji miłości centralnej metaforze organizującej pojęcie 'miłość': MIŁOŚĆ TO JEDNOŚĆ. Owa jedność jest możliwa, ponieważ osoby, które żywią do siebie miłość, wiąże ze sobą WZAJEMNE ZROZUMIENIE, WYBACZANIE, TROSKA O SIEBIE NAWZAJEM, INTYMNOŚĆ, które to pojęcia stanowią jądro konceptualne idealnej miłości romantycznej [Zwierzyńska 1992, 95]. Za centralnym miejscem metafory MIŁOŚĆ TO JEDNOŚĆ przemawia także mocne osadzenie jej w modelu oczekiwań i propozycji społeczeństwa, który zakłada, że osiągnięcie PEŁNI jest możliwe tylko w przypadku osiągnięcia jedności na wszystkich płaszczyznach: fizycznej, intelektualnej i duchowej (por. *Miłość to także, a nawet przede wszystkim jedność ducha, ciała i umysłu; Kochać potrafimy fizycznie i psychicznie; Miłość nie musi być fizycznym kontaktem, wystarczy by czuć bliskość myśli*).

Dzieci i młodzież w swych wypowiedziach wyraźnie eksponują postawę humanistyczną, która przejawia się w osobowym traktowaniu OBIEKTU MIŁOŚCI oraz w rozumieniu tego uczucia w aspekcie czysto ludzkim, a więc w odniesieniu do człowieka jako istoty społecznej. Uczucie miłości wyzwala w człowieku wiele pozytywnych uczuć i postaw etycznych (por. *Uczucie między dwojgiem ludzi opiera się na wzajemnej akceptacji, umiejętności wybaczania, a także zaufaniu, umiejętności chodzenia na kompromisy*). Miłość wzbogaca jej dawców i biorców, tym samym otwiera człowieka na innych ludzi, ich potrzeby i pragnienia.

W obraz miłości konceptualizowanej w kategoriach WIEZI/WIEZÓW istniejących między kochającymi się ludźmi wpisuje się również element POŚWIĘCENIA, który w żadnym wypadku nie równa się uzależnieniu X-a od Y-a. X jest w stanie poświęcić się dla Y-a tylko wówczas, gdy darzy Y-a miłością. Fakt ten znajduje odzwierciedlenie w języku młodzieży: *Jeżeli dwoje ludzi się kocha tzn. że mogłaby skoczyć za sobą w ogień* – dz., LO. Frazeologizm *skoczyć dla kogoś/za kogoś/za kimś w ogień* oznacza 'zdobyć się dla kogoś na największe ofiary'. Ten szczególny rodzaj POŚWIĘCENIA – OFIARNOŚĆ – charakteryzuje miłość traktowaną jako WIEŹ. Osoby zakochane są zdolne, zawsze gotowe do służenia sobie nawzajem, do poświęcania się dla siebie. Postawa poświęcenia implikuje ALTRUIZM, który jest „ciągłym potwierdzeniem naszej miłości do drugiego człowieka, jest dowodem, iż ona w nas istnieje” [Zaron 1985, 59].

W wypowiedziach dzieci i młodzieży pojawiają się również wyrażenia, które oddają w sposób emocjonalny następstwa braku lub nieszczęśliwej, nieodwzajemnionej miłości, wyzwalającej poczucie pustki i osamotnienia:

Ludzie niezwiązani są samotni lub cierpią – dz., gimn.,

Miłość nieodwzajemniona jest najbardziej przykra – dz., LO,

Osoby nieodczuwające jakiegokolwiek uczucia ze strony drugiej osoby (...) nie widzą sensu życia, nie zależy im na niczym – dz., LO.

Dominują jednak wypowiedzi, z których w sposób wyrazisty wyłania się model miłości rozciągający się w płaszczyźnie moralnego DOBRA, uczniowie dostrzegają absolutną konieczność doświadczenia uczucia miłości.

Wśród licznych konceptualizacji miłości na szczególną uwagę zasługuje interpretacja MIŁOŚĆ TO SIŁA, ponieważ taką najczęściej jawi się to uczucie w codziennym doświadczeniu:

Miłość daje siłę – chl., SP,

Miłość uskrzydla, miłość wynosi ponad góry – dz., LO,

Dzięki miłości jestem w stanie góry przenosić, dokonać rzeczy, na które wcześniej brakowało mi odwagi – dz., LO.

Miłość, jej SIŁA oraz INTENSYWNOŚĆ, niespodziewane i zaskakujące działania, które powoduje, od zawsze stanowiły dla człowieka zagadkę. Miłość jest więc SIŁĄ, której pochodzenia nie sposób ustalić, tajemną mocą dodającą odwagi, umożliwiającą pokonanie własnych słabości i kompleksów.

Miłość jest stanem psychicznym o gwałtownym przebiegu, któremu często towarzyszy utrata kontroli experiencera nad nim. Uczucie to wymyka się bowiem racjonalnemu osądowi i opanowaniu, stąd też we frazeologii dotyczącej miłości utrwalone zostały opisy jej władczych właściwości. Zatem miłość może być traktowana jako SIŁA NADPRZYRODZONA, ponieważ pojawienie się jej jest w dużym stopniu niezależne od woli człowieka. Miłość jest jednak w tym wypadku SIŁĄ konstruktywną, twórczą, dodającą życiowej energii, powodującą pozytywne zmiany w osobie jej doświadczającej, zapewniającą zdrowie.

Miłość jako SIŁA istniejąca w ciele człowieka, które traktowane jest jako POJEMNIK NA UCZUCIA, wpisuje ten sposób konceptualizacji miłości w WYMIAR PRZESTRZENI funkcjonujący w modelu RUCHU NA ZEWNĄTRZ, czyli RUCHU ODŚRODKOWEGO przechodzącego w RUCHU KU GÓRZE, który wyraźnie wartościowany jest dodatnio. Miłość jest więc SIŁĄ, która wypycha człowieka DO GÓRY (por. *Miłość wynosi ponad góry*). RUCHU KU GÓRZE może jednak osiągnąć swój najwyższy poziom możliwości i wówczas miłość sięga DO NIEBA.

Konceptualizacja miłości rozumianej jako SZALEŃSTWO wiąże się z metaforą MIŁOŚĆ TO SIŁA. Znajduje to odzwierciedlenie w przykładowych wypowiedziach dzieci i młodzieży:

Miłość może być szalona – chl., SP,

Miłość prowadzić może do tragedii, np. samobójstwa popełniane z miłości – chł., LO.

Nazwanie uczucia miłości przymiotnikiem *szalona* wyraźnie eksponuje duży wysiłek experiencera włożony w nierówną walkę z miłością, czy nawet brak możliwości zapanowania nad nią. Język dzieci i młodzieży utrwała więc powszechne przekonanie o niepohamowanej SILE miłości i znikomym wpływie człowieka na własne emocje związane z przeżywaniem tego uczucia.

SZALEŃSTWO może być rozumiane również w kategorii CHOROBY (zarówno psychicznej, jak i fizycznej) i wówczas uczucie miłości wpisuje się w model MIŁOŚĆ TO CHOROBA:

Miłość jest chorobą o najcięższym przebiegu i o największych skutkach – chł., LO,

Miłość jest chorobą, bo objawy zakochania mogą trochę przypominać grypę – podwyższona temperatura, fala ciepła i zimna oblewająca ciało – dz., LO,

Miłość niszczy nas wewnątrz – chł., LO,

Miłość powoduje u ludzi stres, załamanie nerwowe – chł., LO.

W wypowiedziach dzieci i młodzieży aspektami miłości wysuwającymi się na plan pierwszy, łączącymi ją z emocjami, są CIERPIENIE i BÓL, które towarzyszą stanom chorobowym. Uczniowie konceptualizują miłość rozumianą jako CHOROBA poprzez:

- 1) bezpośrednio nazwanie uczucia miłości:
  - CHOROBA (por. *Miłość jest chorobą*),
  - rodzajem CHOROBY (por. *Miłość (...) przypomina grypę*),
- 2) podanie zespołu „objawów chorobowych” wywoływanych przez miłość (por. *podwyższona temperatura ciała; fala ciepła i zimna; człowiek chudnie*),
- 3) porównanie miłości do narkotyku, co daje możliwość zbudowania kolejnego modelu specyficznego dla miłości – MIŁOŚĆ TO UZALEŻNIENIE (por. *potrzeba „narkotyku” – miłości; miłość uzależnia; uzależnienie od miłości*),
- 4) rozumienie miłości jako SIŁY NISZCZĄCEJ/WYNISZCZAJĄCEJ ORGANIZM experiencera potraktowany jako POJEMNIK NA UCZUCIA (por. *miłość niszczy (...) wewnątrz; wyniszczenie organizmu*).

Tak konceptualizowaną miłość młodzież jednoznacznie waloryzuje negatywnie, przypisuje jej bowiem właściwości destrukcyjne. Wpisuje się ona w WYMIAR PRZESTRZENI, gdzie RUCHEM KU DOŁOWI i RUCHEM KU WNETRZU prowadzi do osłabienia i wyniszczenia organizmu. Analiza

uczniowskich konceptualizacji uczucia miłości rozumianej w kategoriach CHOROBY ujawnia, że miłość traktowana jest jako potężna SIŁA, której wektor skierowany jest W DÓŁ, zgodnie z metaforą ZŁO TO W DÓŁ [Lakoff, Johnson 1988, 39-48], a wówczas przeżywający *miłość czuje się załamany*, przestaje prawidłowo funkcjonować.

Rozumienie miłości w kategorii DARU/PREZENTU opiera się na koncepcie przekazywania i pozyskiwania miłości. Konceptualizacja ta znajduje odzwierciedlenie w języku dzieci i młodzieży:

- 1) w zwrotach typu: *darzyć kogoś miłością* (por. *Miłością (...) darzę osobę bliską np. mamę*),
- 2) w bezpośrednim nazwaniu miłości nazwą konkretnego pojęcia *dar* (por. *Miłość to (...) dar; Miłość jest darem; Miłość jest najpiękniejszym i najwspanialszym darem danym człowiekowi*),
- 3) w definiowaniu pojęcia „miłość” za pomocą odczasownikowej formy rzeczownika *obdarowywanie* (por. *Miłość to obdarowywanie; Miłość jest to obdarowywanie swą (...) miłością bliską osobę*).

Uczucie miłości jawi się więc jako WARTOŚĆ sama w sobie, jako coś, co człowiek otrzymuje w DARZE i co może i/lub powinien ofiarować drugiej osobie. Uczniowie tak konceptualizowaną miłość jednoznacznie waloryzują dodatnio.

Zastrzeżenie, że miłością człowiek darzy tylko *osobę bliską sercu*, wskazuje na bardzo ważny rys tak rozumianej miłości: X nie każdego obdarowuje uczuciem miłości, lecz tylko tę osobę, z którą łączą go emocje, wspólne przeżycia, uczucia, intymność oraz bliska, serdeczna i silna więź (MIŁOŚĆ TO WIĘŹ) płynąca prosto z SERCA.

Miłość może być również DAREM od Boga i wówczas ta interpretacja łączy się z miłością RELIGIJNĄ, a zwłaszcza z jej subkategorią miłością Boga do człowieka. Bóg jawi się więc jako źródło miłości, obdarza nią człowieka w geście wielkiej miłości do niego, ponieważ sam przepelniony jest tym uczuciem. Ten sposób konceptualizacji miłości wynika z wychowania utrzymanego w duchu katolickim oraz jest efektem chrześcijańskiego pojmowania świata.

W modelu MIŁOŚĆ TO DAR/PREZENT może zawierać się model MIŁOŚĆ TO CENNA RZECZ, nie jest to jednak obligatoryjne, ponieważ PREZENT, który X otrzymał od Y-a, będzie dla X-a CENNĄ RZECZĄ, jeśli X uzna go za WARTOŚĆ dla niego samego:

Miłość jest bezcenna, nie można jej kupić, nawet ciężko ją zdobyć – chl., LO.

Uczniowskie konceptualizacje traktują miłość jako coś wartościowego i drogiego. Połączenie nazwy uczucia miłości z przymiotnikiem *bez-*

cenna poświadcza, że uczniowie charakteryzują miłość jako coś, na co nie ma ceny, co znajduje również swój wykładnik w konstrukcji: *miłości (...) nie można kupić*. Łączliwość nazwy uczucia z czasownikiem *zdobyć* (por. *Miłość (...) ciężko zdobyć*) również dowodzi, że miłość to WARTOŚĆ, CENNA RZECZ. Czasownik *zdobyć* zawiera w swym znaczeniu komponent 'mieć', 'dobry dla X-a, pożądany przez X-a', a ponadto w jego strukturę semantyczną jest wpisana informacja, że X zaczął coś mieć/posiadać po działaniach wymagających pewnego trudu i wysiłku [Pajdzińska 1999, 90], na co wskazuje również użycie przysłówka *ciężko*.

Uczniowie rozumieją miłość jako CENNA RZECZ, stanowi ona dla nich WARTOŚĆ, której zdobycie wymaga od X-a zaangażowania, wysiłku oraz wiąże się z postawą aktywną. Trud włożony w pozyskanie czyjejs miłości wzmacnia jednak przekonanie o wyjątkowości i szlachetności tego uczucia. Dlatego też respondenci doceniają znaczenie miłości.

Na podstawie cech oraz właściwości miłości pozwalających na traktowanie jej jako emocji pozytywnej, a równocześnie o dużym stopniu natężenia, zbudowany został model MIŁOŚĆ TO POŻYWIENIE/PICIE:

Człowiek potrzebuje miłości by żyć – dz., gimn.,

Miłość jest czymś takim co trzyma przy życiu każdego człowieka – chl., LO.

Ten sposób konceptualizacji miłości opiera się na zasadzie „odniesienia doświadczeń umysłowych do sfery doznań fizycznych danego typu, a więc określenia miłości w kategorii potrzeb koniecznych” [Nowakowska-Kempna 2000, 142]. Uczniowie wyjaśniają rozumienie abstrakcyjnego pojęcia 'miłość' porównując je z doświadczeniami fizycznymi, a więc sprawdzalnymi i konkretnymi. *Potrzeba konieczna* rozumiana jako zaspokajanie podstawowych potrzeb człowieka: głodu i pragnienia, oznacza zatem pożywienie i picie. Tym samym: miłość jest **podobna** do pożywienia i picia, ponieważ również traktowana jest jako potrzeba konieczna, niezbędna do prawidłowego funkcjonowania, co w ostateczności prowadzi do skrótowego zdania definicyjnego: MIŁOŚĆ TO POŻYWIENIE/PICIE.

Konstrukcja *miłość trzyma przy życiu* umożliwia wpisanie miłości rozumianej jako POŻYWIENIE/PICIE w domenę PRZESTRZENI. W strukturze semantycznej czasownika *trzymać* zawiera się bowiem informacja, że ktoś/coś jest podporą dla kogoś/czegoś, że utrzymuje kogoś/coś w jakiejś stałej pozycji, położeniu. Miłość zatem pozwala experimenterowi zachować orientację w PRZESTRZENI, utrzymać stan równowagi, zapobiega gwałtownym przemieszczeniom obiektu RUCHEM W PIONIE W DÓŁ lub W GÓRĘ. Utrata miłości powoduje, że experimenter przestaje się orientować w PRZESTRZENI, mimowolnie poddaje się RUCHOWI ZEWNĘTRZEMU, który prowadzi go W DÓŁ.

Przedstawione uczniowskie sposoby konceptualizacji miłości, będące swego rodzaju próbą definiowania tego pojęcia, mieszczą się w kategoriach WYIDEALIZOWANEGO MODELU KOGNITYWNEGO. W jego skład wchodzi zarówno elementy wiedzy encyklopedycznej i potocznej, jak i te składniki semantyczne, których obecność uzasadniają pewne fakty językowe, takie jak na przykład charakterystyka pojęcia 'miłość' w tekstach kultury, z którymi dzieci i młodzież zapoznają się od najwcześniejszych lat nauki szkolnej, intuicja użytkowników języka oraz doświadczenia związane z przeżywaniem miłości – te dziecko nabywa co najmniej od chwili narodzin (miłość rodzicielska). Takie, a nie inne modele kognitywne zbudowane na podstawie uczniowskich wypowiedzi uwarunkowane są być może sytuacją komunikacyjną – respondenci wypowiedzi swoje redagowali w szkole, w sytuacji lekcyjnej. Chociaż prace były anonimowe (wcześniej zaznaczono, że nie będą one czytane ani oceniane przez nauczyciela), sytuacja ta z pewnością w sposób znaczący wpłynęła na werbalizację pojęcia 'miłość'. Uczniowie dostosowali język swoich tekstów do norm obowiązujących w szkole dla pisemnych form wypowiedzi oraz do rangi zagadnienia, jakie mieli opracować. Być może w innej sytuacji socjolingwistycznej doszłoby do dominacji konceptualizacji miłości opartej na przykład na modelu seksualnym i potocznym, zbrutalizowanym języku⁶. Choć z drugiej strony badania potwierdzają, że w interpretacji i rozumieniu pojęć abstrakcyjnych wydaje się niezbędna pewna ich idealizacja, nadto miłość uznawana jest za najwyższą wartość, o której dzieci i młodzież marzą, której pragną. Uczniowie traktują miłość przede wszystkim jako postawę moralną, uznając ją za wartość deklarowaną [Puzynina 1992, 39-43]. Idealizowanie miłości wynika również z faktu, iż miłość powszechnie uważana jest za rdzenną, wciąż żywą i pożądaną wartość w polskiej kulturze [Dyczewski 1995, 64]. Badania dotyczące systemu aksjologicznego przyjętego przez dzieci i młodzież, jakie prowadzono w latach dziewięćdziesiątych, dowiodły, iż za najwyżej cenne i zarazem podstawowe wartości moralne nadające sens ludzkiemu życiu uznaje się miłość i przyjaźń⁷. W świetle wyników tych badań nie dziwi więc fakt, że dzieci i młodzież początku XXI wieku nadal traktują miłość jako coś wartościowego, szlachetnego i pięknego. Na taki sposób rozumienia miłości wpływ ma również młodzieńczy bunt przeciw wszelkiemu złu (motywacja

---

⁶ Niewykluczone, że w sytuacji swobodnej rozmowy rówieśników na temat miłości pojawiłyby się wulgaryzmy, brutalizmy czy kolokwializmy. Ankieta, jaką przeprowadziła M. Heleńska [1993], której celem było zbadanie języka czternastolatków związanego z życiem uczuciowym respondentów, przyniosła szokujące rezultaty: w każdej z badanych klas połowa uczniów stosuje wulgaryzmy.

⁷ Badania o charakterze pedagogicznym i poznawczym, których celem było uzyskanie informacji na temat preferowanych przez dzieci i młodzież wartości prowadzili m.in.: J. Mariański [1995], W. Szewczyk, J. Młyński [1998], H. Świda-Ziemba [1998], K. Denek [1999], R. Jedliński [2000].

psychologiczna) oraz rodzina, Kościół i szkoła, które świadomie kształtują postawy dzieci i młodzieży.

Na zakończenie warto stwierdzić, że wypowiedzi dzieci i młodzieży na temat miłości tworzą miniteksty zawierające wybrane cechy oraz uwzględniają niektóre aspekty definicji potocznej pojęcia 'miłość', które jest ujmowane przez pryzmat przyjętej przez nich perspektywy i skorelowanego z nią punktu widzenia [Bartmiński 1999, 111-112]. Obraz miłości utrwalony w języku dzieci i młodzieży ukazuje ją przede wszystkim jako wartość pozytywną, pożądaną, o dużej sile oddziaływania na człowieka, ale sygnalizuje również sytuacje, w których nie zawsze i nie dla wszystkich miłość jest dobrem. Tak konceptualizowana miłość zawiera w swej podstawie opozycję DOBRY – ZŁY, dzięki której możliwe jest porządkowanie i interpretowanie świata przez dokonywanie jego klasyfikacji i kategoryzacji. Uczniowskie konceptualizacje służą prezentacji miłości w kategoriach DOBRA i ZŁA. Każdy z przedstawionych sposobów konceptualizacji ujawnia jakąś perspektywę w widzeniu miłości i nadaje spójną wewnątrz i zewnętrznie strukturę jednemu z wielu aspektów pojęcia miłość. Przedstawione sposoby konceptualizacji miłości przez dzieci i młodzież, zarówno chłopców, jak i dziewczęta, zasadniczo nie odbiegają od postrzegania tej kategorii przez innych ludzi w społeczeństwie polskim.

Uczniowskie sposoby konceptualizacji MIŁOŚCI uwarunkowane są wiekiem i płcią respondentów. Wydaje się, iż chłopcy postrzegają otaczającą ich rzeczywistość bardziej krytycznie niż dziewczęta, stąd w wypowiedziach chłopców zarówno młodszych, jak i starszych MIŁOŚĆ częściej wartościowana jest negatywnie, przypisuje się jej właściwości niszczące, ujmuje się ją w kategorii SIŁY, która uniemożliwia człowiekowi myślenie, racjonalny ogląd świata oraz prawidłowe funkcjonowanie. Nadto chłopcy częściej niż dziewczęta wpisują MIŁOŚĆ w pole zła, kojarzą ją bowiem z nieszczęściem, cierpieniem i bólem spowodowanym nieszczęśliwą, niespełnioną miłością. Dzieci ze szkoły podstawowej definiują MIŁOŚĆ, odwołując się do następującej eksplikacji: MIŁOŚĆ = X kocha Y-a, łączą tym samym uczucie MIŁOŚCI z czasownikiem *kochać*. Tego typu definicji zasadniczo brak w wypowiedziach uczniów gimnazjum i liceum ogólnokształcącego. Młodzież uznaje MIŁOŚĆ za pojęcie wieloznaczne i niedefiniowalne. Uczniowie w swoich wypowiedziach wyodrębniają różne rodzaje czy subkategorie MIŁOŚCI. Dzieci zwracają szczególną uwagę na MIŁOŚĆ dzieci do rodziców, co wynika z dobrych relacji pomiędzy dziećmi a rodzicami. Młodzież dosyć powściągliwie wypowiada się na temat tego rodzaju miłości, większe znaczenie przywiązuje do miłości rodzicielskiej. Młodzież licealna jest świadoma istnienia miłości dzieci do rodziców, co sygnalizuje w swoich wypowiedziach. Jednak w powszechnej opinii młodzieży ten rodzaj miłości nie jest najważniejszy. Młodzież bowiem odczuwa silną potrzebę usamodzielnienia, niezależ-

nienia się od rodziców, co przekłada się na sposób traktowania tego rodzaju miłości jako czegoś niepożądanego czy niepotrzebnego. Wszyscy uczniowie, niezależnie od wieku i płci konceptualizują miłość w kategorii UCZUCIA, przede wszystkim w kategorii uczucia dwojga osób płci przeciwnej. Respondenci podobnie definiują tę kategorię miłości. Uczniowie szkoły podstawowej ograniczają się do następujących metafor: MIŁOŚĆ to SIŁA, MIŁOŚĆ to SIŁA BIOLOGICZNA, MIŁOŚĆ to DAR/PREZENT, MIŁOŚĆ to CENNA RZECZ, MIŁOŚĆ to WIĘŹ. Repertuar konceptualizacji metaforycznych młodzieży jest znacznie bogatszy. Uczniowie gimnazjum, mówiąc o MIŁOŚCI, wykorzystują przede wszystkim metaforę MIŁOŚĆ to SIŁA NATURALNA, która wskazuje na zaburzenia w zachowaniu człowieka doświadczającego miłości. Metafora ta jest bardzo produktywna i dostarcza pomniejszych metafor, do których również odwołuje się młodzież gimnazjalna: MIŁOŚĆ to ŻYWIOŁ, MIŁOŚĆ to ŻYWIOŁ NISZCZĄCY. Pewną tendencją jest, że młodzież, a zwłaszcza chłopcy, oceniają MIŁOŚĆ negatywnie, na co wskazuje dobór określonych metafor. Prawdopodobnie ma to związek z doświadczeniem pierwszych miłości, które zwykle są krótkotrwałe i kończą się najczęściej z powodu blahostki. Jednak rozstania angażują emocjonalnie równie silnie jak zakochania. Ponadto chłopcy bardzo często sygnalizują fakt, że MIŁOŚĆ jest krótkotrwałym i przelotnym uczuciem, co znajduje odzwierciedlenie w ich języku (por. *wakacyjna/przelotna miłość; wakacyjna przygoda; wakacyjny romans*). Najbogatszy metaforyczny obraz MIŁOŚCI utrwała język młodzieży licealnej. Najczęściej sięga ona po następujące metafory: MIŁOŚĆ to OSOBA/ŻYWA ISTOTA, MIŁOŚĆ to WIĘŹ, MIŁOŚĆ to JEDNOŚĆ, MIŁOŚĆ to SIŁA, MIŁOŚĆ to WŁADCA, MIŁOŚĆ to SZALEŃSTWO/CHOROBA, MIŁOŚĆ to POŻYWIEŃCIE/PICIE, MIŁOŚĆ to WARTOŚĆ, MIŁOŚĆ to CENNA RZECZ. Dobór metafor wskazuje na fakt, iż uczniowie liceum ogólnokształcącego aksjologizują miłość zarówno pozytywnie (np. MIŁOŚĆ to JEDNOŚĆ, MIŁOŚĆ to CENNA RZECZ), jak i negatywnie (np. MIŁOŚĆ to SZALEŃSTWO/CHOROBA, MIŁOŚĆ to WŁADCA). Chłopcy znacznie częściej konceptualizują miłość w kategorii choroby, szaleństwa, tym samym oceniając ją negatywnie. Bowiem metafory, po które sięgają, eksponują ujemny wpływ na funkcjonowanie człowieka. Z kolei dziewczęta doceniają znaczenie miłości, twierdzą, że zmienia życie i powoduje, że świat staje się lepszy. Młodzieńcze związki uczuciowe uczą poznawać i oceniać ludzi, zaś przeżywanie miłości jest ważnym etapem w życiu młodzieży. Dzieci idealizują miłość, przeważnie wartościują ją pozytywnie, młodzież znacznie częściej traktuje ją w kategorii DOBRA i ZŁA.

Uczniowie traktują MIŁOŚĆ również jako zainteresowanie. Ten sposób konceptualizacji pojęcia 'miłość' mieści się w ramach definicji słownikowej. Jednak młodzież gimnazjalna nie uznaje tego sposobu konceptualizacji MIŁOŚCI. Dzieci rozumieją MIŁOŚĆ jako zainteresowanie, ograniczając się

do SPORTU, zaś młodzież licealna przedmiotem pasji czyni KSIĄŻKI, MUZYKĘ, MALARSTWO.

Miłość konceptualizowana jest przez dzieci i młodzież przede wszystkim w kategoriach psychologicznych i społeczno-kulturowych, rzadziej zaś biologicznych⁸. Nadto zaobserwować można ogólne tendencje zmierzające do korzystania z bogatej metaforyki w celu werbalizacji miłości. Uczniowie, interpretując miłość na podstawie metafor, niektóre aspekty tego pojęcia uwypuklają, inne zaś traktują jako drugorzędne. Często też ujmują miłość w terminach pojęć bardziej konkretnych.

Przywołane metaforyczne modele stanowią grupę najczęściej wykorzystywanych przez dzieci i młodzież w konceptualizacji pojęcia „miłość”. Należy jednak zdać sobie sprawę, że w obrębie każdej metafory tworzą się również te pomniejsze, mające charakter kontekstowy i nie tak ogólny, jak te najistotniejsze.

Bibliografia

- Bartmiński J., 1999, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] „Językowy obraz świata”, pod red. Jerzego Bartmińskiego, wyd. UMCS, Lublin, s. 103-120.
- Denek K., 1999, *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*, wyd. Adam Marszałek, Toruń.
- Dunaj B., 1996, *Słownik współczesnego języka polskiego*, wyd. Wilga, Warszawa.
- Dyczewski L., 1995, *Kultura polska w procesie przemian*, wyd. TN KUL, Lublin.
- Heleńska M., 1993, *O języku „miłosnym” czternastolatków*, [w:] „Polonistyka”, nr 1, s. 43-46.
- Jakubowicz M., 2000, *Dwa oblicza miłości. Porównanie językowych obrazów miłości tkwiących w etymologii i frazeologii*, [w:] (red.) „Język a Kultura”, t. 14: „Uczucia w języku i tekście”, pod red. Nowakowska-Kempna I., Dąbrowska A., Anusiewicz J., wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 233-243.
- Jedliński R., 2000, *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*, Wyd. Naukowe AP, Kraków.
- Karwatowska M., 2001, *Prawda i kłamstwo w języku dzieci i młodzieży*, wyd. UMCS, Lublin.
- Lakoff G., Johnson M., 1988, *Metafory w naszym życiu*, wyd. PIW, Warszawa.

---

⁸ Na aspekt biologiczny zwracają uwagę gimnazjaliści i licealiści. Ten sposób konceptualizacji wpisuje się z jednej strony w model seksualny zakładający, że miłość związana jest z pożądaniem i atrakcyjnością osób odczuwających miłość (eksponuje się fizyczność i zmysłowość miłości), z drugiej zaś strony – w model stabilizacji, według którego miłość prowadzi do małżeństwa i prokreacji. Mimo że aspekt biologiczny raczej rzadko pojawia się w wypowiedziach uczniowskich, godny jest on odrębnych rozważań.

- Mariański J., 1995, *Młodość między tradycją a ponowoczesnością. Wartości moralne w świadomości maturzystów*, wyd. KUL, Lublin.
- Nowakowska-Kempna I., 1995, *Konceptualizacja uczuć w języku polskim. Prolegomena*, wyd. WSP TWP, Warszawa.
- Nowakowska-Kempna I., 2000, *Konceptualizacja uczuć w języku polskim, część II, Data*, wyd. WSP TWP, Warszawa.
- Pajdzińska A., 1999, *Jak mówimy o uczuciach? Poprzez analizę frazeologizmów do językowego obrazu świata*, [w:] „Językowy obraz świata”, pod red. Jerzego Bartmińskiego, wyd. UMCS, Lublin, s. 83-101.
- Puzynina J., 1992, *Język wartości*, wyd. PWN, Warszawa.
- Sobol E., 1997, *Mały słownik języka polskiego*, wyd. PWN, Warszawa.
- Sobol E., 2002, *Nowy słownik języka polskiego*, wyd. PWN, Warszawa.
- Szewczyk W., Młyński J., 1998, *Sens życia i hierarchia wartości młodzieży klas maturalnych Tarnowa*, [w:] „Tarnowskie Studia Teologiczne” XVII, Tarnów, s. 95-122.
- Świda-Ziemba H., 1998, *Wartości egzystencjalne młodzieży lat dziewięćdziesiątych*, wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Wierzbicka A., 1971, *Kocha, lubi, szanuje. Medytacje semantyczne*, wyd. Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Zaron Z., 1985, *Wybrane pojęcia w analizie semantycznej (Kochaj bliźniego swego)*, wyd. Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
- Zgólkowa H., 1994-2000, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. I-XXIV, A-N, wyd. Kurpisz, Poznań.
- Zwierzyńska A., 1992, *Wyidealizowane modele kognitywne pojęcia „miłość” i „love” przedstawionego w przysłowiaach polskich i angielskich – porównanie*, [w:] „Język a Kultura”, t. 8: „Podstawy metodologiczne semantyki współczesnej”, pod red. Nowakowska-Kempna I., wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 91-112.
- Zebrowska M., 1977, *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, wyd. PWN, Warszawa.

Ways of conceptualizations of love in kids and teenagers' language

Summary

The main purpose of this article is to define the ways of conceptualization of love in kids and teenagers' language. This article is a result of the research on the comprehension and estimation of the meaning of love conducted in 2002/2003 among students from three schools in Bydgoszcz.

Conceptualization is a basic idea of cognitive linguistics. This meaning is understood as a mental experience. Cognition puts a huge pressure on the explanation of different ideas by a metaphor. That is why feelings, including love, can be defined as a state of mind expressed through the experience of the worth and the body.

The analysis of the students' opinions on the meaning of love shows the priority of one profile of love: LOVE is A FEELING.

Other conceptualizations of love can be characterized by metaphorical expressions: LOVE is ATTACHEMENT, LOVE is POWER, LOVE is MADNESS/ILLNESS, LOVE is A GIFT/PRESENT, LOVE is NOURISHMENT/WATER.

The picture of love consolidated in kids and teenagers' language presents love predominantly as a positive value with great influence on a human being. Nevertheless, situations where love is not always good or not good for all people are also recorded. It is observed that love is more frequently conceptualized by kids and teenagers in psychological, social and cultural categories rather than in biological aspects. A tendency for a more sophisticated metaphor of love can also be noticed.